

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Edita Alar

BIBLIOTERAPIJA U RADU S DJECOM RANE PREDŠKOLSKE DOBI

DIPLOMSKI RAD

Slavonski Brod, 2019.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Izvanredni diplomski sveučilišni studij ranoga i predškolskoga odgoja i obrazovanja

BIBLIOTERAPIJA U RADU S DJECOM RANE PREDŠKOLSKE DOBI

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Hrvatska jezična kulturna baština

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Emina Berbić Kolar

Sumentor: dr. sc. Igor Marko Gligorić

Studentica: Edita Alar

Matični broj: 668

Slavonski Brod, srpanj 2019.

Zahvala

Zahvaljujem svojoj mentorici izv.prof.dr.sc. Emini Berbić Kolar na savjetima i pomoći pri izradi ovoga diplomskoga rada i što je uvijek imala strpljenja i vremena za mene, moje ideje i brojne upite.

Također, zahvaljujem svojim kolegicama koje su bile uz mene svih ovih godina akademskoga obrazovanja, bile mi podrška i potpora, bez njih moje studiranje ne bi bilo isto, zabavno i zanimljivo.

Najveću zahvalnost iskazujem svojoj obitelji, posebno roditeljima koji su mi omogućili školovanje, uvijek bili uz mene i u svemu me podržavali. Hvala Vam svima što ste vjerovali i bili uz mene u svim trenucima, onim lijepim, ali i u onim malo manje lijepim.

Ovaj rad posvećujem svojoj obitelji i bližnjima, osobama koje volim, koje su bile dio mene i koje još uvijek čine najposebnije dijelove moga srca.

SAŽETAK

U ovome radu pregledno ćemo razmotriti temu biblioterapijskog rada s djecom rane predškolske dobi. Uz pregledni dio, u radu ćemo koristiti proces biblioterapije te metodu praćenja doživljaja djece na osnovu pročitanih djela, rad s djecom te proces čitanja kao i vođenoga čitanja uz autorsku problemsku slikovnicu naziva „*Perolagana noć*” koja je namijenjena djeci predškolske dobi. S obzirom na to da su djeca u današnje vrijeme svjedoci brojnih događaja koji imaju negativan utjecaj na njih i zbog kojih se osjećaju i ponašaju neprikladno, knjiga je jedan od „lijekova za dušu” koja ima snažan, „magičan”, terapijski utjecaj na njih. Uz biblioterapiju djeca imaju priliku poistovjetiti se s likom i događajem, identificirati sebe, svoje, ali i osjećaje drugih ljudi.

„Biblioterapija uključuje čitanje knjiga koje pomažu djeci da se nose s problemima i shvate da nisu sama te da je njihova emocionalna reakcija normalna.” – *Russel, 2009.*

SUMMARY

In this paper, we will review the topic of bibliotherapy with children of early pre-school age. In the paper, we will use the process of bibliotherapy and the method of observing children's experiences based on read work, working with children and the reading process as well as guided reading the author's story for children called „*Perolagana noć*” for children of preschool age. Given that children are witness to numerous events that have a negative impact on them and why they feel and behave inappropriately, the book is one of the „medicines for the soul” that has a powerful, „magical”, therapeutic influence on them. In addition to bibliotherapy, children have the opportunity to identify themselves with the character and the event, identify themselves, their own, but also the feelings of other people.

„Bibliotherapy includes reading books that help children deal with problems and realize that they are not alone and that their emotional reaction is normal.” - *Russell, 2009.*

KLJUČNE RIJEČI

Biblioterapija, biblioterapijski proces, djeca rane predškolske dobi

KEYWORDS

Bibliotherapy, bibliotherapy process, children of early preschool age

Sadržaj

UVOD

1. KNJIGE DJELUJU MAGIJSKI KAO „LIJEK ZA DUŠU”	2
2. BIBLIOTERAPIJA I NJEZIN POVIJESNI RAZVOJ.....	3
2.1. Biblioterapija danas.....	4
3. VRSTE BIBLIOTERAPIJE	5
3.1. Terapijska/klinička biblioterapija.....	5
3.2. Razvojna biblioterapija.....	6
3.3. Institucionalna biblioterapija	8
4. SVRHA I CILJ BIBLIOTERAPIJE	9
5. VRSTE MEDIJA I LITERATURE KOJI SE KORISTE U PROCESU BIBLIOTERAPIJE	10
5.1. Književni oblici za korištenje u procesu biblioterapije	11
6. PROCES BIBLIOTERAPIJE	14
6.1. Četiri faze procesa biblioterapije.....	15
6.2. Terapijska obrada teksta	16
6.3. Primjeri knjiga namijenjenih dječjoj biblioterapiji.....	16
6.3.1. Važnost slikovnice.....	18
7. PRIMJENA BIBLIOTERAPIJSKOG PROCESA U RADU S DJECOM RANE PREDŠKOLSKE DOBI	19
7.1. Slikovnica „Perolagana noć”	19
7.2. Provedba biblioterapijskog procesa u dječjim vrtićima „Maslačak”, „Kosjenka” i „Radost” u Slavonskom Brodu	20
7.3. Odgovori i mišljenja djece na postavljena pitanja.....	21
7.3.1. Rezultati biblioterapijskog procesa na osnovu poticajnih pitanja nakon čitanja slikovnice	22
8. ZAKLJUČAK.....	25
9. LITERATURA	26
10. PRILOZI.....	28

UVOD

„Biblioterapija uključuje čitanje knjiga koje pomažu djeci da se nose s problemima i shvate da nisu sama te da je njihova emocionalna reakcija normalna.“ – *Russel, 2009.*

U davnom 4. stoljeću prije Krista Aristotel je proučavao načine na koje književnost može djelovati terapijski na pojedinu osobu. S obzirom na to da je knjiga snažan medij i da je od najranije dobi čitanje važno, pojavljuje se sve veća potreba za čitanjem pomoću kojega će djeca slušajući razviti podlogu za govorenje te svladavanje preostalih vještina poput čitanja i pisanja. Razvija se i potreba za čitanjem kroz koje će djeca, kako to kaže *Russel, 2009.* shvatiti „*da nisu sama te da je njihova emocionalna reakcija normalna.*“

Živimo u dobu kada se mnogo stvari i životnih situacija prelama preko leđa djeteta te je potrebno pravilno odgovoriti na djetetove potrebe, zacijeliti njegove rane i potaknuti ga da izrazi svoje emocije, zadrži dječju nevinost, upotrijebi svoju maštu i ono najvažnije - da shvati da nije samo. Tema ovoga rada odnosi se na primjenu terapijskih učinaka čitanja na djecu od rođenja pa sve do predškolske dobi. U nastavku ćemo obraditi pregled biblioterapije kroz povijest, od njezinih začetaka pa sve do suvremenih teorija i načina primjene u radu s djecom. Pritom će naglasak biti na terapeutskim pričama i njihovim utjecajima na djecu. Priča koja je smiješna može imati terapeutski utjecaj, a priče koje nas tjeraju na plač i suze također mogu biti iscjeljujuće. Zahvaljujući čitanju, biblioterapiji i poetskoj terapiji priče mogu pružiti nadu, utjehu i ohrabrenje u suočavanju sa životom i teškoćama koje on stavlja pred nas te nam pomoći u pronalaženju izlaza iz njih.

1. KNJIGE DJELUJU MAGIJSKI KAO „LIJEK ZA DUŠU”

Čitanje nam od najranije dobi pomaže razviti govor i govorne sposobnosti, obogatiti rječnik te nas na prekrasan način uvodi u svijet mašte i kreativnosti. Da bi knjiga djelovala terapijski, važno je da njezin tekst promatramo kao komunikacijsko sredstvo, a ne kao književno-povijesni pojam ili teoretsku činjenicu. Biblioterapijom se želi utjecati na čovjeka, ozdraviti njegov um, tijelo i dušu te ga na taj način obogatiti i ohrabriti pomoću pisane riječi. Knjiga je čovjekov veliki prijatelj, a mi kao odrasle osobe imamo veliku moć u vidu pružanja kvalitetnih sadržaja našim najmlađima. Na taj način dobro odabrana knjiga djetetu će biti prijatelj, učitelj i podrška. Knjiga tada dobiva svoje potpuno poslanje, dakle, kada „dospije u ruke” onoga kome je najpotrebnija, onda djeluje kao moćna, dobra i lijepa magija i tada postaje „liječnik za dušu.” Kako tradicija navodi, magija može biti dobra, ali i loša, a u slučaju knjiga, ne trebamo pretjerano stručno objašnjenje da bismo shvatili da riječi imaju moć poput magije, samo trebamo uvidjeti da riječi imaju posebne i misteriozne mogućnosti, odnosno da nas vrlo lako mogu povrijediti ili izliječiti. Riječi imaju moć. One prolaze čovjekovim tijelom kao vibracija. Načini na koje ćemo upotrijebiti riječi ili metafore mogu imati ozbiljne posljedice za zdravlje. Ako upotrebljavamo niz neprikladnih riječi, metafora ili izraza, oni mogu nepovoljno utjecati na osobu te mogu značajno povrijediti njegov ego. Obratno, upotrebom prikladnih, afirmativnih riječi, metafora i izraza pridonosimo kvalitetnom i pozitivnom shvaćanju pojedinca i njegova identiteta. A to je ono što je važno kod djece, da imaju kvalitetnu i pozitivnu sliku o sebi. Znamo da se djeca svakodnevno i to već u okruženju unutar predškolske ustanove susreću sa raznim konfliktima, novim situacijama u kojima se trebaju znati postaviti. Upravo u tim situacijama, neoprezan odabir riječi može znatno naškoditi djetetovu pogledu na sebe, druge i svijet koji ga okružuje. Zato je važno poznavati alternativne pravce koji su nam dostupni, a ti pravci upravo se tiču biblioterapije. U riječima postoji nada da možemo izreći nešto važno i snažno, u riječima postoji nada za promjenom i ozdravljenjem. Mnogo je vrsta i načina na koje se pristupa biblioterapiji jer je i mnoštvo situacija u kojima se ona primjenjuje o čemu ćemo detaljnije čuti u nastavku.

2. BIBLIOTERAPIJA I NJEZIN POVIJESNI RAZVOJ

Danas postoje mnoge definicije biblioterapije. Neke od definicija biblioterapije su sljedeće:

„Biblioterapija je dobivanje prave knjige, u pravo vrijeme, za pravi problem”
– (Lundsteen, 1979., prema Škrbina, 2013.)

„Biblioterapija je vođeno čitanje s ciljem razumijevanja ili rješavanja problema relevantnih za terapijske potrebe pojedinca.” – (Riordan i Wilson, 1989., prema Škrbina, 2013.)

„Biblioterapija je korištenje knjige kako bi se ljudima pomoglo riješiti probleme.”
– (Prater i sur., 2006.)

„Biblioterapija uključuje čitanje knjiga koje pomažu djeci da se nose s problemima i shvate da nisu sama te da je njihova emocionalna reakcija normalna.”
– (Russel, 2009., prema Škrbina, 2013.)

Riječ „*biblioterapija*” dolazi od grčke riječi „*biblion*” što znači „*knjiga*” i od riječi „*therapeia*” što znači „*liječenje*”. Praksa biblioterapije seže još u doba Antike. Jedna od čitaonica u Thebesu, u Grčkoj imala je naziv „*Mjesto zacjeljivanja duše*”, dok je u Švicarskoj srednjovjekovna samostanska knjižnica nosila naziv „*Ormarić duše*”. S obzirom na prдавne i davne zapise o počecima biblioterapije, možemo reći kako nam ti zapisi govore o davnim vjеровanjima u terapijske učinke književnosti i literature.

Aristotel i Platon raspravljali su o važnosti čitanja i korištenja knjige, a smatrali su da je književnost način spoznavanja, sredstvo odgoja i predmet estetskog uživanja. Promatranjem utjecaja književnosti na pojedinca, Aristotel je uveo pojam „*katarze*” jer je smatrao kako književnost ima i svojevrsno terapeutsko svojstvo. Katarza je tumačena kao „oslobađanje od osjećaja sažaljenja, nemoći i straha...”, a „doživljavanjem katarze, pojedinac osjeća olakšanje, osjeća se „pročišćeno” od tjeskobnih emocija koje je imao u sebi, a koje je radnja tragedija izvukla na površinu.” (Radenović, 2014., 5.) Kroz daljni povijesni pregled, možemo vidjeti kako se biblioterapija razvijala iz knjižničarske tradicije koja je preporučivala knjige za pojedine probleme i brige. Samuel Crothers je 1916. godine izmislio riječ koja se odnosila na pojam biblioterapije, a koja je donijela pomutnju oko već uspostavljenih termina.

„Webster's Third New International Dictionary objavio je 1961. definiciju koja je 1966. službeno prihvaćena: „Biblioterapija je upotreba biranih materijala za čitanje u terapeutske

svrhe, u medicini i psihijatriji također. To je vođenje do rješavanja osobnih problema kroz direktno čitanje.” (Bašić, 2011., 15.).

Dakle, Samuel Crothers prvi je upotrijebio pojam biblioterapije ne tako davne 1916. godine. Knjižničari koji su prepoznali važnost knjiga za terapijske svrhe prihvatili su termin. U početku se taj termin odnosio na informativne knjige i romane. „Mnogo konkretnije biblioterapiju su definirali Riordan i Wilson kao „vođeno čitanje napisanih materijala s ciljem da dosegemo razumijevanje i rješavanje problema bitnih za osobne terapijske potrebe pojedinca” (Bašić, 2011., 16.).

Jedna od najutjecajnijih podržateljica biblioterapije, Caroline Shrodes izjavila je da je biblioterapija važna zato što će omogućiti pojedincu da se poistovjeti s likom i karakterom te da na taj način svhati da on/ona nisu jedini koji imaju određeni problem. Kako tijekom radnje unutar određene knjige odmiče, čitatelj se poistovjećuje sa radnjom i likom te je na taj način emotivno uključen u borbu s problemom i tako dobiva uvid u svoj problem. „Shrodes je definirala biblioterapiju kao „proces dinamične interakcije između osobnosti čitatelja i literature kao psihološkog područja koje može biti korišteno za osobni razvoj i rast.” (Bašić, 2011., 16.) U bibliotekarstvu, biblioterapija je priznata tek u 20. stoljeću. Vezano za točno definiranje datuma, autori se uglavnom razilaze.

2.1. Biblioterapija danas

Suvremena biblioterapija razvija se u drugoj polovici 19. stoljeća u Americi, a mnogo je načina za definiranje. Biblioterapija je postala interdisciplinarni pojam koji se koristi u raznolikim kontekstima. Neki od autora navode kako je biblioterapija: „upotreba knjiga i čitanja u liječenju bolesti živčanoga sustava” (*Dorland's Illustrated Medical Dictionary*, 2000., navedeno u: Škrbina, 2013., 219.) ; „interakcija između čitatelja i lika iz knjige, pri kojoj se čitatelju pruža prilika da oslobodi ili bolje shvati vlastite osjećaje” (*Janavičiene*, 2010., 120-121) ; „nenametljiv način vođenja ljudi prema suočavanju i rješavanju određenog životnog problema” (*Jack i Ronan*, 2008., navedeno u: Škrbina, 2013., 220).

Ovo su samo neke od definicija koje nam jasno pokazuju da je suvremena terapija primjenjiva kako u psihijatrijskom liječenju, tako i u radu s pacijentima sa određenim psihičkim poremećajima, ali jednako tako i kao kvalitetna terapija kreativnosti i mašte zdravih

pojedina. Bilo kako bilo, svaki oblik biblioterapije trebao bi u pojedincu izazvati određene pozitivne reakcije zbog kojih bi se pojedinac trebao osjećati emocionalno stabilno, prihvaćeno i pozitivno. (prema Škrbina, 2013., 230-231.)

3. VRSTE BIBLIOTERAPIJE

S obzirom na raznoliku i široliku primjenu biblioterapije, u literaturi se javlja mnoštvo podjela, a najčešća je sljedeća: podjela na **kliničku** (terapijsku) i **razvojnu** (edukacijsku) biblioterapiju, dok neki autori poput *Bašić, 2011.* navode i treću vrstu, a to je **institucionalna** biblioterapija. Biblioterapija se može podijeliti na eksplicitnu i implicitnu, pri čemu eksplicitna djeluje u krugu stručno osposobljenog terapeuta, a implicitna djeluje u ulozi savjetovanja čitatelja koje mogu provoditi odgojitelji, edukatori i roditelji. Biblioterapija se može primjenjivati u različitim medicinskim, rehabilitacijskim te odgojno – obrazovnim ustanovama te u sklopu rehabilitacije u zajednici.

3.1. Terapijska/klinička biblioterapija

Terapijska, odnosno klinička biblioterapija je svaka planirana i unaprijed pripremljena upotreba literature ili nekih drugih informacijskih medija koja je namijenjena tretmanu različitih kliničkih, psihosocijalnih stanja. Ovu vrstu biblioterapije mogu provoditi psihijatri, socijalni radnici ili knjižničari. Klinička biblioterapija pokazala se kvalitetnom i uspješnom kod osoba svih dobi, u tretmanima kod osoba sa emocionalnim problemima, problemima u ponašanju, mentalnim bolestima i drugim poteškoćama. Pojedini autori smatraju da dobro odabrana dječja literatura može koristiti djetetu u njegovoj edukaciji o bolesti, operacijskim zahvatima ili bolničkom liječenju. Razni programi biblioterapije pripremaju djecu za bolničko liječenje kroz pružanje informacija, poticanje izražavanja vlastitih emocija te uspostavljanje povjerljivih odnosa sa zdravstvenim djelatnikom kao i učenje strategija za lakše nošenje s bolešću. Biblioterapija je primjenjiva i kod djece sa poremećajem prehrane, poremećajima u ponašanju, rizičnim ponašanjima, poremećajem agresivnosti te opsesivno-kompulzivnim poremećajem. Djeca će tako kroz biblioterapijski proces shvatiti da nisu sama i da nisu jedina sa određenim problemom, naučit će strategije kako se nositi s bolešću i shvatiti da su u stanju sami pronaći rješenje za svoj problem te da je moguće pronaći više od jednoga rješenja. Od likova s kojima se susreću u književnim djelima, djeca mogu preuzeti niz kvalitetnih

karakteristika, ali i naučiti različite oblike pozitivnog ponašanja. Mnoga su djeca tijekom odrastanja suočena s raznim stresovima poput: razvoda braka, smrti bliske osobe, raznim oblicima zlostavljanja, hospitalizacijom...kroz biblioterapijski proces ne može se u potpunosti eliminirati doživljeni stres, ali se može smanjiti njegova razina. Djeca se tako osnažuju i lakše suočavaju i nose s problemima i pronalaze eventualne načine rješavanja problema. Terapijska, odnosno klinička biblioterapija može biti prisilna ili dobrovoljna u kojoj pacijent s određenim emocionalnim problemom ili nekom drugom poteškoćom kroz odabranu literaturu, u suradnji s terapeutom te kroz razgovor i komunikaciju s njim uviđa svoj problem te promjenu u ponašanju.

3.2. Razvojna biblioterapija

Druga vrsta biblioterapije koristi maštovite, didaktičke i razne druge informacijske medije sa skupinama u nekoj zajednici, dječjem vrtiću, školi, knjižnici, domu. *Havighurst (1972.)* kao glavni začetnik razvojne biblioterapije navodi kako se razvojna biblioterapija može provoditi u različitim ustanovama s ciljem preodgoja. Tako razvojnu biblioterapiju možemo provoditi u ustanovama poput popravnih ili odgojnih domova. Razvoja biblioterapija pomoći će pojedincima da prevladaju osobne probleme u odgojno-obrazovnim ustanovama u skladu s odgojno-obrazovnim ciljevima. Razvojna biblioterapija bavi se životnim prijelazima i različitim pitanjima uobičajenoga života. Neki autori navode kako razvojna biblioterapija razvija samopoštovanje i samopouzdanje, dakle, vodi k stvaranju kvalitetnije slike o sebi, poboljšanju razumijevanja te lakšem prolasku kroz određenu razvojnu krizu. Razvojnou biblioterapijom postiže se razumijevanje u doživljavanju sebe i drugih, razvijanje kreativnosti, jačanje komunikacijskih vještina i dr. Za razliku od kliničke biblioterapije, razvojna biblioterapija je dobrovoljni proces koji se uglavnom odvija u skupini unutar koje se vodi rasprava o odabranome pročitanome materijalu s naglaskom na uvide i reakcije svakoga pojedinca. Cilj ovakvih aktivnosti je poticanje normalnog i kvalitetnog razvoja te samoostvarenja. Materijal koji će se koristiti u radu mora biti pomno odabran i već unaprijed analiziran. S obzirom na to da je jedan od ciljeva odgojno-obrazovnih radnika da izgradi kvalitetnu, samopouzdanu i sretnu osobu, odgojno-obrazovni radnici stalno traže načine pristupa potpore pojedinom djetetu prema tom cilju. Čitanjem odabranih edukativnih tekstova i imaginarnih sadržaja (poezija, priče, drame) nastojimo potaknuti dijete da u tekstu pronade

sebe i vlastiti emocionalni sadržaj. Tekst može biti okidač za izazivanje emocija te djetetu omogućuje da čuje iskustva drugih članova grupe te njihov doživljaj i interpretaciju. Tako će primjena biblioterapije dovesti do promjena u intelektualnom, psihosocijalnom i ostalim dijelovima osobnosti.

Kvalitetna biblioterapija u području obrazovanja, prema *Forgan (2002.)* uključuje 4 elementa, a to su: **predčitanje** koje se odnosi na odabir kvalitetne literature gdje se uzima u obzir kronološka dob pojedinca, razina čitanja, spol, ambijent, interes i dr.; sljedeći element je **vođeno čitanje** koje polazi od glasnog i razgovijetnog čitanja priče. Treći element je **diskusija nakon čitanja** koja uključuje nanovo pripovijedanje priče, refleksiju na priču na temelju osobnih iskustava te raspravu o pitanjima za razumijevanje. Posljednji element je **rješavanje problema/pojačane aktivnosti** koji se odnosi na postavljanje pitanja o pročitanoj literaturi.

	Terapijska/klinička biblioterapija	Razvojna biblioterapija
Oblik	Individualno ili grupno, obično aktivno, dobrovoljno ili prisilno	Grupno, obično aktivno, dobrovoljno
Pojedinac	Pojedinac s emocionalnim problemima ili problemima u ponašanju	Pojedinac bez dijagnoze, obično u kriznoj životnoj situaciji
Ugovaratelj usluge	Zajednica ili pojedinac	Pojedinac
Terapeut	Liječnik, stručnjak iz područja mentalnog zdravlja, knjižničar-često kao tim	Knjižničar, učitelj, profesor, pedagog ili neki drugi stručnjak
Korišteni materijali	Maštovita, ciljano odabrana literatura	Maštovita, ciljano odabrana literatura ili didaktika
Tehnike	Rasprava o materijalu s naglaskom na reakcije i uvide pojedinca	Rasprava o materijalu s naglaskom na reakcije i uvide pojedinca
Smještaj	Ustanova, privatna praksa ili zajednica	Zajednica
Cilj	Uvid i/ili promjena ponašanja	Normalan razvoj, samoaktualizacija

Tablica 1. : Sažetak kategorija biblioterapije (Rubin, 1978., Cronje, 1993.) u potpunosti preuzeta (Škrbina, 2013., str. 225.)

3.3. Institucionalna biblioterapija

Treća vrsta biblioterapije jest institucionalna biblioterapija koja se primjenjuje u grupi ili pojedinačno na medicinskom, psihičkom pacijentu ili pak zatvoreniku. Institucionalnom biblioterapijom bavi se tim stručnjaka (psihijatar i knjižničara) unutar institucije. Cilj ove vrste biblioterapije je da se dobije uvid u stanje pacijenta kako bi se pronašao način da se njegova bolest tretira. Institucionalna biblioterapija provodi se u knjižnicama bolničkih institucija, a njihovi knjižničari tada obavljaju pomoć pri organizaciji te davanju literature prema lječničkoj preporuci. Knjižničari koji sudjeluju u procesima provedbe institucionalne biblioterapije posebno su educirani za ovakve vrste zadataka koji se primjenjuju u institucionalnim okolnostima.

4. SVRHA I CILJ BIBLIOTERAPIJE

Ciljevi biblioterapije mogu biti glavni i specifični. Kako navodi *Bašić (2011., 18)* „Glavni cilj biblioterapije i poetske terapije je izazivanje promjene, što se ostvaruje u narastajućoj vještini prilagodbe da se radi kroz potisnute konflikte.” Specifični ciljevi odnose se na težnju da se poveća samorazumijevanje i samoopažanje te se poveća osjetljivost za odnose s drugim ljudima. Nadalje, prema *Bašić (2011.)* specifični ciljevi biblioterapije odnose se na razvoj kreativnosti i samoizražavanja, osvješćivanje životne orijentacije te ohrabrivanje pozitivnog mišljenja i kreativnog rješavanja problema kod djece i odraslih. Kroz procese biblioterapije, osoba će ojačati komunikacijske vještine, osloboditi emocije te se na taj način osloboditi napetosti. Biblioterapija ima široku primjenu u radu s ljudima svih dobi i uzrasta. Vještine i učinci biblioterapije koriste se za jačanje osoba koje su se susrele sa različitim zdravstvenim, obiteljskim, psihičkim problemima, maltretiranjem, beskućništvom itd. Kroz godine rada i proučavanja biblioterapije, studije slučaja pokazale su da je literatura snažno oruđe u borbi s raznim problemima. Prema *Cilliers (1980.)* osnovni cilj biblioterapije je dobiti uvid u mogućnost razlučivanja problema kako bi osoba uspjela promijeniti svoje stavove i ponašanja. *Cilliers (1980.)* nadalje navodi tri dugoročna cilja biblioterapije, a to su terapijski, obrazovni i relaksacijski te oni mogu biti razmatrani na tri razine: intelektualnoj, socijalnoj i emocionalnoj.

5. VRSTE MEDIJA I LITERATURE KOJI SE KORISTE U PROCESU BIBLIOTERAPIJE

Najvažniji korak u procesu biblioterapije je odabir primjerenog informacijskog medija, odabir primjerene i kvalitetne literature koja će biti u skladu s kronološkom i razvojnom dobi pojedinca. Razvojna biblioterapija koristi knjige bez fikcije koje imaju temelj u kognitivno-bihevioralnim terapijskih tehnikama. Na taj način će se pojedincu pomoći da prihvati i razumije svoje probleme te na taj način dobije moć mijenjanja vlastitog ponašanja. Unutar procesa biblioterapije, terapeut odabire literaturu koja je u skladu s prethodno dogovorenim listama koje su temeljene na kognitivno-bihevioralnim sadržajima. Pojedinci koji su uključeni u proces, uključuju se u rasprave o svojim mislima i osjećajima kroz pažljivo odabrane tekstove.

Pitanja koja se nalaze u nastavku formirali su Carlson (2001.), Cartledge i Kiarie (2001.); prema Škrbina (2013., 226.) mogu se koristiti pri odabiru relevantne literature:

- Je li priča jednostavna, kratka, uvjerljiva?
- Je li razina čitanja odgovarajuća razvojnoj razini?
- Je li priča prikladna trenutnim/relevantnim osjećajima, potrebama, interesima i ciljevima?
- Pokazuje li priča kulturne raznolikosti, razlike spola i osjetljivost na agresiju?
- Pokazuju li znakovi strategije suočavanja sa stresom i ne pokazuju rješenje problema situacije?

Kada govorimo o medijima koji su kvalitetni za rad, oni uključuju književne tekstove poput proze, bajki, basni, anegdota, priči za djecu te mitova i legendi. Također uključuju književna izražajna sredstva poput metafora, usporedbi, alegorija, rime i ritma. Uz književna izražajna sredstva tu su i različiti audio-vizualni materijali te razni maštoviti predmeti.

Literatura kojom će se terapeut/odgojitelj/roditelj koristiti treba realno, osjetljivo i iskreno prikazivati određenu temu. Sljedeći važan čimbenik u odabiru literature je taj da ona pojedincu mora omogućiti sigurnu udaljenost od sebe. Tako će pojedinac lakše razgovarati o nekom izmišljenom liku nego o samome sebi ili vlastitim problemima. Prilikom odabira literature u radu s djecom, potrebno je odabrati literaturu koja će privući njihovu pažnju. Veličina knjige, boje koje se pojavljuju u knjizi, položaj likova na papiru, izgled i oblik ilustracija samo su neki od elemenata. Tekst, težina teksta pa čak i veličina i vrsta fonta imaju

ulogu u djetetovom komuniciranju s tekstem. Ukoliko dobro odaberemo literaturu u biblioterapijskom radu s djecom, kvalitetno im prilagodimo literarni predložak na osnovu njihova uzrasta, interesa i problema, djeca će spontano razgovarati o svojim osjećajima i doživljajima. Čak i introvertirana djeca će, u ovome slučaju, biti u mogućnosti otvoriti se i uključiti u razgovor o svojim osjećajima te se tako osloboditi emocionalnih napetosti. Prilikom odabira literature koja će se koristiti u razvojnoj i kliničkoj biblioterapiji mora se voditi računa o tome da je literatura koja se koristi terapeutu poznata i da ju je prije korištenja detaljno pročitao. Prilikom odabira materijala, terapeut treba biti svjestan o dužini trajanja materijala, a odabrani materijali trebaju se odnositi na problem pojedinca, ali tema ne treba nužno biti istovjetna problemu pojedinca. Kronološka i emocionalna dob pojedinca važan su čimbenik prilikom odabira materijala za rad, tako da bi materijal trebao biti u skladu s čitalačkim sposobnostima pojedinca te u skladu sa kronološkom i emocionalnom dobi pojedinca. Terapeut bi trebao upoznati pojedinca i na taj način ponuditi mu materijal ovisno o njegovu raspoloženju ili osjećanjima. Zanimljivo je da se, uz literaturu, u procesu biblioterapije mogu koristiti pomno odabrani crtani filmovi te stripovi.

5.1. Književni oblici za korištenje u procesu biblioterapije

❖ SLIKOVNICA

Slikovnica kao prva knjiga djetetova života iznimno je važna za kognitivni i socio-emocionalni razvoj pojedinca. S obzirom na to da su slikovnice prve knjige u životu, važno je da su primjereno didaktički osmišljene i u skladu s razvojem djetetove dobi. Različite su vrste slikovnica. Djeci od šest do osamnaest mjeseci namijenjene su pojmovne slikovnice, one su bez teksta, a označuju i prikazuju neki predmet. Djeci od dvije godine namijenjene su slikovnice koje sadrže kratki tekst ili stihove sa slikama. Za djecu u dobi od četiri godine koriste se složenije slikovnice tematski prilagođene zanimanju za životinje, život ljudi itd. Njihovi su zapleti jednostavni i prepoznatljivi djetetu. Za djecu predškolske dobi primjerene su slikovnice gdje tekst postaje istaknutiji i važniji, a ilustracije imaju estetsku ulogu.

❖ POEZIJA

Poezija može biti za djecu, ali i za odrasle. Razlika između poezije za djecu i poezije za odrasle je u tome što je jednostavnija, pisana razumljivije i prilagođenije djeci, otvorena je i govori o stvarima koje djecu okružuju. Poezija koja se koristi u biblioterapijskom radu najčešće je kratka i funkcionalna te vezana za svakodnevni djetetov život. Osnovne karakteristike dječje poezije su didaktičnost, narativnost i čvrsta forma. Dječja poezija može biti u različitim oblicima poput uspavanke, brojalice, bajalice nabrajalice, zagonetke te brzalice.

❖ BAJKA

Bajke su priče bogate personificiranim karakterima i motivima, pune čarolije, princeza, zmajeva, heroja, vila i patuljaka. Naviknuti smo na to da bajke uglavnom imaju sretan završetak. Znamo da djeca predškolske i rane školske dobi imaju bujnu maštu te su upravo zbog toga snažno zainteresirana za ovu književnu vrstu. Prednost bajke leži u tome da razvija maštu i osjećaje, uči nas kako razlikovati dobro od zla i zadovoljavaju našu potrebu za avanturom. Jedina zamjerka bajkama je ta što ima iskrivljeno prikazivanje stvarnosti, a kako bi se to izbjeglo važno je djetetu odabrati pravilnu i umjetnički vrijednu bajku.

❖ BASNA

Basna je mala, sažeta epska forma koja pripada pripovijednoj prozi koja u sebi nosi obilježja epske strukture, a to su događaj, likovi i fabula. Basna je smatrana najstarijom formom dramske umjetnosti jer je način izražavanja unutar basne dijaloški. Basne su karakteristične po tome da na satiričan način prikazuju ljudsko ponašanje te ismijavaju ljudske nedostatke i pojave u društvu. U basnama životinje imaju ljudske osobine i mogu govoriti. Bitan element basne je pouka na kraju priče. Svaka pouka u sebi ima odgojni potencijal te se njome želi ukazati na to kako su neke ljudske osobine poželjne i dobre, dok su neke nepoželjne i loše.

❖ PUSTOLOVNI ROMAN

Avanturistika je važna za razvoj dječje mašte i psihe. Kroz avanturistička, odnosno pustolovna djela, djeca maštaju o neobičnim zgodama, uzbuđljivim događajima i dalekim putovanjima. Pustolovna djela vrlo su popularna među djecom jer im je potreban bijeg od dosadne i nezanimljive svakodnevice, a upravo to im ova književna vrsta omogućuje.

❖ REALISTIČKA PRIČA

Pred kraj predškolskoga razdoblja, dijete se često susreće s pričama i događajima koji su iz dječjega ili pak životinjskoga svijeta. Spoznavanje realističke priče usmjereno je književnom i jezičnom odgoju. Doživljavanje realističke priče treba biti metodički i terapijski osmišljeno te vođeno kako bi se dijete što bolje osposobilo za samostalnu komunikaciju s tekстом.

6. PROCES BIBLIOTERAPIJE

U trenucima kada se procijeni da bi za pojedinca s određenim problemom biblioterapija bila najprihvatljiviji i najučinkovitiji oblik intervencije, terapeut u suradnji sa suradnicima i timom definira odgovarajući biblioterapijski proces (ciljevi, tijek i dr.) koji bi bio najpogodniji za pojedinca s problemom. Nakon toga, pojedinac razmatra ono što je čuo, vidio, pročitao tijekom procesa te o tome diskutira s terapeutom/ostalim članovima skupine. Terapeut koji vodi i provodi biblioterapijski proces, prije svega, treba imati dobre i kvalitetno razvijene komunikacijske vještine, odnosno verbalne i neverbalne komponente komunikacije, treba biti empatičan, pravedan, humorističan i emocionalno stabilan. Nadalje, terapeut bi trebao biti sposoban za promjenu, objektivan te imati zdrave poglede na svijet kao i visoko samopouzdanje. U suradnji s pojedincem koji se nalazi u problemu, terapeut treba razumjeti pojedinca i biti osjetljiv za ljudske potrebe.

S procesom biblioterapije treba se početi već na prve znake nekoga problema i jedino će tako ona biti posve učinkovita. Proces biblioterapije provodi se prema sljedećim koracima:

- a. Terapeut/odgojitelj/ grupa se sastaju kako bi se definirao problem koji se procesom biblioterapije želi otkloniti. Već u prvom koraku razmatraju se informacijski mediji koji će se koristiti u radu.
- b. Literatura koja se odabere, čita se naglas, a zatim se o njemu raspravlja.
- c. Pojedinac odabranu literaturu čita i u slobodno vrijeme (u slučaju djeteta rane predškolske dobi, odgovornost za čitanje literature preuzima roditelj) te se na taj način priprema za sljedeću terapiju.
- d. Za vrijeme čitanja u pozadini se može koristiti glazba.
- e. Kombinacija terapijskog čitanja i pisanja
- f. Mogućnost gledanja i slušanja audio-vizualnih sadržaja.
- g. Rasprava.

Prije početka korištenja procesa biblioterapije, važno je da terapeut/odgojitelj ostvari i izgradi odnos s pojedincem i da na taj način pridobije njegovo povjerenje.

6.1. Četiri faze procesa biblioterapije

Svaki pojedinac tijekom biblioterapijskog procesa prolazi kroz četiri faze, a one se nazivaju: identifikacija, projekcija, katarza i uvid. U nastavku ćemo pojedinačno objasniti svaku od njih.

1. Identifikacija

U prvoj fazi pojedinac sebe, ali i sebi bliske osobe poistovjećuje s likovima iz literature. Tom prilikom pojedinac unutar literature, unutar odabranoga teksta, prepoznaje sebe, neku blisku osobu ili vlastito intimno iskustvo. Priča, pjesma ili tekst postaju dio pojedinca i njegove ličnosti te na taj način pobuđuju maštu, izazivaju emocionalne reakcije te mu pružaju informacije o njemu samome, odnosima koje ima s drugima te o okolini koja ga okružuje. Djeca će se najlakše poistovijetiti s likovima unutar djela, brzo će se uključiti u priču, radnja će ih odmah privući te će na taj način doživjeti čitav niz emocionalnih reakcija i stvoriti mehanizam za suočavanje sa stresom i opasnošću. Identifikacija je najvažnija faza biblioterapijskog procesa jer, ako do nje ne dođe, ne mogu se izazvati niti ostale faze.

2. Projekcija i introjeksija

Problem pojedinca se kroz drugu fazu procesa, fazu projekcije, prenosi izvan njegove ličnosti te se na taj način sigurno preispituju vlastiti stavovi i tuđe reakcije. Pojedinac u susretu s literaturom sebe i svoje osjećaje projicira u lik s kojim se poistovjećuje te na taj način svoj problem gleda „očima” toga lika. Na taj način, „gledanjem očima lika” pojedinac ispituje vlastite stavove i reakcije drugih ljudi. To je za svakoga pojedinca u problemu siguran način ispitivanja alternativnih načina rješavanja nekog problema bez opasnosti od kritike drugih ljudi.

3. Katarza

Pojedinac koji prolazi biblioterapijski proces često je izložen velikom stresu pa emocionalno uzbuđenje koje uzrokuje neka pjesma ili tekst oslobađa tu napetost. Katarzom pojedinac ublažava stres koji je uzrokovan životnim problemima. Kada se pojedinac identificirao s likom i podijelio svoje emocije s njim, on doživljava emocionalno rasterećenje i osjeća olakšanje. Čitajući/slušajući tekst literature, osoba proživljava sve što i junaci iz djela, ali je ipak zaštićen od realne patnje i boli te svjestan da se to ne događa samo njemu, nego i

drugima. To međusobno djelovanje između teksta i pojedinca pobuđuje emocionalne reakcije koje vode katarzičnom iskustvu.

4. Uvid

Promatranjem, proučavanjem i uočavanjem vlastitih reakcija na određena zbivanja koja se događaju u tekstu, osoba postaje svjesna svojega problema zbog kojega lakše rješava probleme i postaje spremnija na sve životne izazove. Kroz različite konflikte unutar literature, pojedinac dolazi do uvida u vlastiti problem što može biti ključ za njegovo rješenje. Uvid je početak koji potiče promjene osobnosti pojedinca.

Navedene faze procesa biblioterapije, kako tvrdi *Cronje (1993., prema Škrbina 2013.)* blisko su vezane za potrebe pojedinca. Sve osobne potrebe pojedinca vezane su za materijalne, duhovne i socijalne potrebe, potrebe za samoaktualizacijom, opuštanjem te estetske potrebe. Sve potrebe pojedinca trebaju biti identificirane kako bi proces biblioterapije bio uspješan.

6.2. Terapijska obrada teksta

Osnovni koraci terapijske obrade teksta su:

1. Čitanje teksta.
2. Prepričavanje događaja iz teksta.
3. Pronalaženje emocionalnih reakcija likova i razgovor o njima.
4. Pronalaženje relevantnih tema iz osobnog života, navođenje vlastitih primjera.
5. Pronalaženje zaključaka, pouka, pravila.

Osim razgovora, na osnovi literarnog teksta može se od djece se može tražiti igra uloga, crtanje likovnih radova ili pak da uz pomoć odgojitelja pišu kratke pouke ili poruke.

6.3. Primjeri knjiga namijenjenih dječjoj biblioterapiji

Česti su trenuci u životu kada se roditelji nalaze u situacijama u kojima su u nedoumici na koji načini pristupiti odgoju svoga djeteta, raznim problemima ili razvojnim fazama u životu djeteta. Upravo autorica Gerlinde Ortner, psihologinja i autorica terapijskih knjiga za djecu, smatra da se roditelji vrlo često nalaze u situacijama u kojima djeluju suprotno od onoga kako

bi trebali reagirati. Roditelji svojim nesvjesnim radnjama potkrjepljuju djetetova ponašanja i pristupaju im na pogrešan način te time nesvjesno postaju uzrokom neželjenog ponašanja svoga djeteta. Gerlinde Ortner u svom djelu „*Bajke koje pomažu djeci*” savjetuje roditelje ispravnom razumijevanju djece kako bi se spriječile loše navike i problematična ponašanja. Njezina djela priče su protiv straha i agresivnoga ponašanja za djecu u dobi od 3 do 7 godina. Uz navedeno djelo, Ortner u djelu „*Nove bajke koje pomažu djeci*”, svu pažnju usmjerava na problematične trenutke u kojima se nalaze djeca te dobi (mokrenje u krevet, mucanje strahovi, poteškoće u socijalnim kontaktima s okolinom i sl.). Knjige se sastoje od teorijskih dijelova koji roditeljima daju savjete na koji način ispravno motivirati, potaknuti i postupati s djetetom te kako ga naučiti poželjnom ponašanju i kvalitetnim navikama. Svaka priča povezana je s određenim problemom koji se kroz radnju priče uspješno rješava. Na primjer, priča „*Goran i njegov medvjedić*” (Ortner, 1998., 121-125) namijenjena je djeci koja imaju problem sa separacijom prilikom dolaska u dječji vrtić te zbog toga odbijaju ostati. U priči, dječak Goran ne želi ostati u dječjem vrtiću, kada ga majka ostavi na boravak u skupinu, Goran bi plakao i povukao se u osamu i ne bi se igrao ni s kime. Kroz radnju dječak pronalazi utjehu u igri s medvjedićem i prijateljicom Julijom te prihvaća i primjećuje vrtićku okolinu. Na kraju svake priče nalazi se poglavlje „*Što o tome trebaju znati roditelji*” kao izvrstan vodič i pomoć roditelju pri otklanjanju problema, kako pomoći djetetu nositi se s problemom i kako spriječiti da nastane problem. Australaska pedagoginja i spisateljica, Susan Perrow, autorica je terapeutskih knjiga za djecu koja su proživjela određenu traumu, koja su u strahu te žive u lošim životnim uvjetima. Autorica je mnogih terapeutskih priča i knjiga za djecu poput „*Iscjeljujućih priča II*” te „*Bajki i priča za laku noć.*” Perrow smatra kako bajke i priče imaju iscjeljujuću moć te zbog toga u svojim pričama i djelima savjetuje roditelje, odgojitelje i stručnjake na koji način da rade s djecom kojima je potrebna pomoć u vidu knjige, ali i da sami osmisle iscjeljujuće priče koje će pomoći njima i drugim roditeljima. Uz poticaj roditelja na osmišljanje novih priča, Perrow roditeljima daje smjernice kako napisati kvalitetnu i djetetu zanimljivu priču koja će proizvesti željeni cilj, a to su katarza i uvid. Autor David Fontana, jednako kao i Susan Perrow upozorava nas na opasnosti koje nam donosi suvremeno doba, doba računala i mobitela koje nam uništava tradicionalne načine kvalitetne komunikacije. Svi autori ističu kako je pripovijedanje i slušanje priča spas za sposobnost slušanja i govora u suvremenome svijetu.

6.3.1. Važnost slikovnice

Neizostavna književna vrsta u procesu biblioterapije i uopće jest ipravo – slikovnica. Kao prva djetetova knjiga, slikovnica posjeduje velik terapijski potencijal. Namijenjene su najmlađoj djeci koja još ne znaju čitati, ali su upravo zbog njihove dobi, slikovnice bogate ilustracijama i na djeci razumljiv način dotiču se određenih problema i situacija. Posebna vrsta slikovnice koja se upraja u biblioterapijske vrste je problemska slikovnica. Problemske slikovnice bave se problemskim situacijama iz djetetova života, a vezane su uz djetetove osjećaje, zdravlje, osobine ličnosti i ponašanje, odnose u obitelji i zajednici.

7. PRIMJENA BIBLIOTERAPIJSKOG PROCESA U RADU S DJECOM RANE PREDŠKOLSKE DOBI

Na temelju procesa biblioterapije odlučila sam svoju autorsku problemsku slikovnicu naziva „*Perolagana noć*” pročitati u tri predškolske skupine unutar tri dječja vrtića u Slavonskom Brodu. Cilj posjeta vrtićima i čitanja slikovnice bio je taj da mi je želja približiti djeci knjigu kao sredstvo otklanjanja boli i nerazumijevanja stvarnoga svijeta za njihove unutarnje potrebe, misli i osjećaje, ali vidjeti na koji način djeca razmišljaju kada je riječ o tuđim osjećajima. Zadatak je bio posjetiti tri brodska dječja vrtića, odnosno tri različite predškolske skupine koje borave u različitim okruženjima, pročitati im „*Perolaganu noć*” i nakon čitanja proći kroz sve korake terapijske obrade teksta. Moje pretpostavke bile su da će djeca prije čitanja davati kratke odgovore na pitanja koja im budem postavljala, ali da će nakon čitanja priče biti mnogo komunikativnija i spremnija dati puniji odgovor na pitanje. Još jedna od pretpostavki bila je ta da će se djeca poistovijetiti s likovima i događajima iz slikovnice te kroz radnju pronaći slične situacije s kojima su se suočili i uvidjeti da nisu jedini koji se nose s određenim problemima. Proces biblioterapije koji sam provodila u dječjim vrtićima praćen je svim koracima terapijske obrade teksta, a to su: čitanje teksta, prepričavanje događaja iz teksta, pronalaženje emocionalnih reakcija likova i razgovor o njima, pronalaženje relevantnih tema iz osobnog života i navođenje vlastitih primjera te pronalaženje zaključaka, pouka i pravila. Nakon biblioterapijskog procesa, ukoliko je to bilo moguće s obzirom na redovan rad skupine, zajedno s odgojiteljicama i djecom provela sam kratku likovno-kreativnu radionicu naziva „*Anđeli stvarno postoje*”. Slikovnica je pročitana u tri slavonskobrodska dječja vrtića i to u: DV „Maslačak”, DV „Kosjenka” i DV „Radost”. Dob djece koja su sudjelovala je u rasponu od 3 godine i 6 mjeseci pa sve do 7 godina. U procesu je ukupno sudjelovalo 95 djece, od kojih je 47 djevojčica i 45 dječaka.

7.1. Slikovnica „Perolagana noć”

„*Perolagana noć*” problemska je slikovnica namijenjena djeci, njihovim roditeljima, ali i svima onima koji su željni doživjeti svijet onako kako ga doživljavaju djeca – iskreno i nevino. Radnja prati djevojčicu Zaru koja se bori s teškom bolešću i koja jedne večeri na podu svoje sobe pronalazi bijelo pero koje postaje snažna poveznica s njezinim anđelom čuvarom. Djevojčica je iscrpljena i tužna zbog svega što je život stavio pred nju, ali njezin anđeo čuvar

imena Rubin dolazi u njezin život kako bi joj dao do znanja da nikada nije sama te da je on za nju hrabar. Rubin je prikaz najboljega prijatelja, on Zaru razveseljava, svojim prisustvom otklanja njezine suze te joj pokazuje onu ljepšu stranu života, stranu na kojoj nema patnje i boli. Rubin ne poriče da na svijetu postoji bol i tuga, ali Zari daje do znanja da postoje ljudi i nebeske sile koje su s nama u lijepim, ali i teškim trenucima i da nam na taj način život čine potpunijim i osnažuju nas i našu osobnost. Na kraju priče djevojčica Zara shvati da zaista nije sama i da ima svoga najboljeg prijatelja i vjernog čuvara Rubina i na taj način potkrijepi svoje mišljenje i shvati da anđeli stvarno postoje.

7.2. Provedba biblioterapijskog procesa u dječjim vrtićima „Maslačak”, „Kosjenka” i „Radost” u Slavonskom Brodu

Svaki od dječjih vrtića posjetila sam u dogovoru s odgojiteljicama. Po dolasku u skupinu upoznala sam se s djecom te smo započeli proces biblioterapije prema elementima terapijske obrade teksta. Elementi terapijske obrade teksta vidljivi su u prethodno navedenim poglavljima. Slikovnicu sam čitala na način da su djeci bile vidljive ilustracije, što je pomoglo boljoj koncentraciji i pozornosti prilikom slušanja. Nakon procesa čitanja zajedno s djecom prepričala sam radnju cijele slikovnice osvrćući se malo više na važnije dijelove radnje. U slučaju kada bi djeca preskočila neki dio radnje koji je važan, pomogla sam im vratiti razgovor u pravi smjer. Nakon prepričavanja priče, sljedeći element terapijske obrade teksta prati pronalaženje emocionalnih reakcija likova i razgovor o njima. Prema poticajnim pitanjima koja su pratila radnju djeca su imala zanimljive odgovore.

Poticajna pitanja za razgovor o djelu bila su sljedeća:

PRIJE ČITANJA:

1. Vjerujete li da anđeli postoje?
2. Gdje ste imali priliku vidjeti anđele ili se susresti s njima?

NAKON ČITANJA:

1. Zašto je Rubin posjetio Zaru?
2. Zašto je Zara tužna?
3. Kako biste vi pomogli Zari da ozdravi?
4. Kako biste vi oraspoložili Zaru?

5. Je li Rubin primjer pravoga prijatelja?
6. Kakvi trebaju biti pravi prijatelji?
7. Vjerujete li, nakon što ste čuli priču, da anđeli zaista postoje?

Nakon procesa čitanja i razgovora, osmislila sam za djecu kratku radionicu u kojoj su izrađivali anđele od papira, crtali svoje anđele čuvare te pisali poruke svome anđelu čuvaru.

7.3. Odgovori i mišljenja djece na postavljena pitanja

Djeci su prije i nakon čitanja postavljena pitanja vezana za likove i radnju slikovnice, a u nastavku će se iznijeti najzanimljiviji ili odgovori koji su prevladavali.

PRIJE ČITANJA:

1. Vjerujete li da anđeli postoje?

- „Anđeli postoje.”

2. Gdje ste imali priliku vidjeti anđele ili se susresti s njima?

- „Ja sam se susreo s anđelima u snu.”
- „Anđeli se mogu vidjeti na kipovima u crkvi.”
- „Mi smo bili anđeli u povorci kada su bile maškare.”
- „U knjigama i crtićima.”
- „Od mame i tate.”

NAKON ČITANJA:

1. Zašto je Rubin posjetio Zaru?

- „Zato što je bila bolesna.”
- „Zato jer je bila tužna.”
- „Da je čuva.”
- „Anđeo ju je htio odvesti u Dolinu da vidi da može biti sretna.”

2. Zašto je Zara tužna?

- „Zato što nije mogla trčati i skakati kao ostala djeca i nije mogla plesti pletenice.”
- „Zato što se nije mogla igrati s ostalom djecom.”
- „Jer nije imala kosu.”

3. Kako biste vi pomogli Zari da ozdravi?

- „Dala bih joj sirup.”
- „Dao bih joj poklon.”
- „Ja bih ju odvela doktoru.”
- „Da joj mama i tata daju novce za doktora.”
- „Tako da bih joj dao da jede voće i povrće.”
- „Dao bih joj novce za operaciju.”

4. Kako biste vi oraspoložili Zaru?

- „Igranjem.”
- „Oraspoložil bih ju svojim igračkama.”
- „Da se igram stalno s njom.”
- „Dala bih joj svoju kosu da si plete pletenice.”
- „Dala bih joj novce, novci mogu kupiti periku.”

5. Je li Rubin primjer pravoga prijatelja?

- „Da.”
- „Anđeli su nam prijatelji.”

6. Kakvi trebaju biti pravi prijatelji?

- „Dobri, jako odlični, moraju slušati tetu da budu dobri.”
- „Ne smiju se tući, čupati, gurati i gristi se.”
- „Moraju se igrati zajedno i dijeliti igračke.”
- „Trebaju biti pristojni i ne govoriti ružne riječi.”
- „Trebaju dijeliti igračke i biti dobri jedni prema drugima.”

7. Vjerujete li, nakon što ste čuli priču, da anđeli zaista postoje?

- „Da!” (najviše ponuđenih odgovora)

7.3.1. Rezultati biblioterapijskog procesa na osnovu poticajnih pitanja nakon čitanja slikovnice

Po dolasku u skupine, djeca su čitanju nove slikovnice pristupila kao i uobičajeno. To je još jedna slikovnica koja će im se predstaviti i pročitati, ali to zapravo nije tako. Prije čitanja postavila sam im pitanja o tome vjeruju li oni da anđeli zaista postoje i gdje su se s njima mogli susresti. Većina djece nije se baš htjela izjasniti vjeruju li u anđele, ali prevladavali su odgovori da anđeli postoje i da su ih vidjeli u crkvi, snovima, crtanim filmovima ili su pak za

njih čuli od roditelja. Nakon pročitane priče, gotovo sva djeca su sudjelovala u prepričavanju događaja. Nakon pročitana djela, uslijedila su pitanja o likovima i događajima te pronalaženje emocionalnih reakcija likova i razgovor o njima. U prethodnom poglavlju mogu se vidjeti odgovori djece prije i nakon pročitana djela. U ovome radu biblioterapijski proces nije provoden na ciljanoj grupi, koja ima određeni problem, nego u skupinama djece predškolske dobi kako bi se uvidjela njihova razina empatije u odnosu na druge te njihov doživljaj nakon pročitana djela. Zanimljivo je da, djeca koja su se u obitelji susretala sa smrtnim slučajem ili s događajima koje prate teške bolesti u obitelji, nisu htjela previše komentirati pitanja koja su se odnosila na osjećaje koje trebaju iskazati. Jedan je dječak, suočen sa smrću majke rekao da je njegova majka njegov „anđeo čuvar koji ga čuva s neba”, dok je jedna djevojčica, suočena s bolešću u obitelji bila stidljiva nešto komentirati pri čemu se moglo vidjeti da joj cijela situacija teško pada. U dijelu terapijske obrade teksta koji se odnosi na pronalaženje relevantnih tema iz osobnog života i navođenje vlastitih primjera, zanimljivo je kako su djeca navodila događaje u kojima su se susrela sa svojim anđelom čuvarom. Posebno je zanimljiv bio događaj jednoga dječaka: „Ja kada sam jednom skoro upao sa drveta mene je dolje uhvatio moj anđeo čuvar.” Ovaj događaj mi je dao do znanja da je biblioterapija kvalitetan proces i da je važno provoditi je s djecom bez obzira nalaze li se u teškoj situaciji ili ne. Sva djeca koja su sudjelovala u biblioterapijskom procesu nakon pročitane priče sudjelovala su u likovno-kreativnoj radionici „Anđeli stvarno postoje” gdje su imala prilike izraditi štapnu lutku svoga anđela čuvara, nacrtati ga ili mu pak uz pomoć odgojiteljica napisati poruku.

Fotografija 1. : prikaz poruka koje su djeca pisala svome anđelu čuvaru

Fotografija 2. : prikaz štapnih lutaka anđela čuvara koje su izradila djeca DV „Maslačak”

Fotografija 3. : prikaz dječjih crteža na temu „Moj anđeo čuvar”

8. ZAKLJUČAK

U ovome radu pregledno smo se upoznali sa svim najvažnijim gledištima i posebnostima biblioterapije i biblioterapijskog procesa u radu s djecom rane predškolske dobi. Nadalje, roditelji i odgojitelji čine veliku podršku, ali su i model djetetu kada je riječ o čitanju i razumijevanju djetetovih osjećaja i potreba. Knjige i literatura mogu oblikovati djetetovu osobnost i uvelike utjecati na djetetovo ponašanje, ali mu mogu pomoći i u rješavanju malih ili velikih problema s kojima se djeca suočavaju. Knjige „djeluju magijski” i imaju terapijski učinak, stoga nam one otvaraju prostor za razumijevanje te nas potiču na promišljanje i pronalaženje mogućih rješenja te upravo u tome leži moć biblioterapije. Biblioterapija i njezin proces danas još uvijek nisu dobro poznati široj obrazovnoj javnosti te nije formalno uvrštena u odgojno-obrazovni proces. Ovaj rad dao je opći pregled biblioterapije, njezinih ciljeva, vrsta, ali je ponudio i literaturu koju je poželjno koristiti u radu s djecom kako bismo im olakšali prilagodbu i razvoj u suvremenom dobu. Naglasak je stavljen na razvojnu biblioterapiju čiji je učinak ispitan u izravnom radu s djecom. Kroz proces biblioterapije shvaćamo da je ona dokazano siguran put za djecu koja se suočavaju s brojnim izazovima na koje nailaze tijekom odrastanja i da je ona učinkovita upravo zbog toga što svojim procesom i odabirom literature djeci, ali i odraslima daje do znanja da nisu jedini koji se nose sa određenom teškoćom.

9. LITERATURA

1. Afolayan, J. A. *Documentary perspective of bibliotherapy in education.* // Reading Horizons. Vol. 33, no. 1, 1992., str. 137-148.
2. Ayalon O., *Spasimo djecu: priručnik grupnih aktivnostiza pomoć djeci u stresu.* Zagreb : Školska knjiga, 1995.
3. *Balans centar za logopedagogiju i biblioterapiju,*
URL: <http://www.balanscentar.blogspot.com/> (2. 4. 2019.).
4. Barath, A. *Korak po korak do oporavka, Priručnik za kreativne susrete s djecom u ratnim i poslijeratnim vremenima.* Zagreb: TIPEX d.o.o., 1996.
5. Baronian, J.-B. *Zauvijek.* Zagreb : Golden marketing, 2001.
6. Bolitho, J. *Reading into wellbeing: bibliotherapy, libraries, health and social connection.* // Australian Public Libraries and Information Services. Vol. 24, no. 2, 2011., str. 89-90
7. Baruchson-Arbib, S. *Bibliotherapy in school libraries: an Israeli experiment.* // School Libraries Worldwide. Vol. 6, no. 2, 2000., str. 102-110.
8. Bašić, I. *Biblioterapija i poetska terapija: priručnik za početnike.* Zagreb : Balans centar, 2011.
9. Brewster, L. *Medicine for the soul: bibliotherapy.* // Australian Public Libraries and Information Services. Vol. 21, no. 3, 2008., str. 115-119.
10. Brewster, L. *Reader development and mental wellbeing: The accidental bibliotherapist.* // Australian Public Libraries and Information Services. Vol. 22, no. 1, 2008., str. 13-16.
11. Brewster, L. *The reading remedy: bibliotherapy in practice.* // Australian Public Libraries and Information Services. Vol. 21, no. 4, 2008., str. 172-177.
12. Cilliers, J. *Bibliotherapy for alcoholics and drug addicts.* Doctoral dissertation. University of Stellenbosh, 1980.
13. *Čitaj mi! Čitajte naglas djeci od rođenja,* URL: <http://www.citajmi.info/kampanja/> (8. 4. 2019.)
14. Fontana, D. *Čarobne svjetiljke.* Zagreb : Planetopija, 2006-2007.
15. Fraiser, M. M.; McCannon, C. *Using bibliotherapy with gifted children.* // Gifted Child Quarterly. Vol. 25, no. 2, 1981., str. 81.
16. Galoić, B. *Terapijske priče i još ponešto.* Zagreb : AGM, 2013.

17. Havighurst, R. J. *Developmental tasks and education*. New York: 1972
18. Kleven, S. *Ispravni dodir: priča koju treba čitati naglas da bi pomogla u prevenciji seksualnog zlostavljanja djece*. Zagreb : Slovo, 2004.
19. Lacovich, M., Kapović Vidmar, P. *7 putovanja*. Rijeka : Naklada Uliks, 2017.
20. Moroney, T. *Kada sam sretan*. Zagreb : Golden Marketing, 2006.
21. Moroney, T. *Kada sam tužan*. Zagreb : Golden Marketing, 2006.
22. Ortner, G. *Bajke koje pomažu djeci: priče protiv straha i agresivnog ponašanja te sve što trebate znati kada ih čitate djeci: za djecu od 3 do 7 godina*. Zagreb : Mozaik knjiga, 1998.
23. Ortner, G. *Nove bajke koje pomažu djeci: priče o svađi, strahu i nesigurnosti te ono što bi roditelji trebali znati o tome: za djecu od 6 do 10 godina*. Zagreb : Mozaik knjiga, 1999.
24. Perrow, S. *Bajke i priče za laku noć*. Velika Mlaka : Ostvarenje, 2010.
25. Perrow, S. *Iscjeljujuće priče II: 101 terapijska priča za djecu*. Velika Mlaka : Ostvarenje, 2013.
26. Ponešto o biblioterapiji ili vođenome čitanju, URL: <https://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/678> (10. 4. 2019.).
27. Škrbina, D. *Art terapija i kreativnost: multidimenzionalni pristup u odgoju, obrazovanju, dijagnostici i terapiji*. Zagreb : Veble commerce, 2013.
28. Forgan, J. *Using Bibliotherapy to Teach Problem Solving*. // *Intervention in School and Clinic*, 2002.
29. Welcome to the National association for poetry therapy, URL: <http://www.poetrytherapy.org/index.html> (10. 4. 2019.).

10.PRILOZI

1. Problemska priča „Perolagana noć”

Perolagana noć

„...i živjeli su sretno do kraja života!”

- Hajde sada zlato, izreci molitvu svome anđelu čuvaru i pođi na spavanje. Znaš da te sutra čeka puno stvari koje su ti već malo naporne i teške. Tvoja teta doktorica će napraviti sve samo da što prije ozdraviš. Znaš da će mama uvijek biti uz tebe, kada budeš sretna i vesela, ali i kada ti bude jako teško i kada ti bude najteže, samo znaj da imaš svoga hrabroga anđela čuvara koji može puno više od mene, on svaku suzu koja tvome srcu bude teška može ponijeti na svome krilu.
- Stvarno mama? Kako anđeli to mogu? Kako moj maleni anđeo čuvar može tako teške suze nositi na krilima? Zašto njemu nisu teške, a meni jesu? – Zarinom glavicom odjednom je lutalo bezbroj pitanja.
- Zara, ljubavi, sutra ćemo o tome pričati. Sada je važno da se jako dobro naspavaš. Ujutro se moramo rano ustati.
- Dobro mama, volim te! Laku noć!
- I ja tebe volim ljubavi, laku noć i lijepo sanjaj! Ne zaboravi, tvoj anđeo je uvijek s tobom i hrabro te čuva!

I tako je Zara pošla na spavanje. Još neko vrijeme nije mogla zaspati, bezbroj misli lutalo je malenom glavicom. Snažno je zagrlila svoga medvjedića Pliška i sklopila oči, a onda se najednom na njezinu prozoru pojavila neobična zlatnožuta svjetlost. Zara ustane iz kreveta i mekim, plahim korakom krene prema prozoru. Koračajući prema prozoru, Zara je zastala. Ispred njezinih malenih bosih stopala bilo je snježno - bijelo pero. Pero je isijavalo nevjerojatnom bjelinom. Djevojčica se sagnula i podignula ga. U tom trenutku iznenada se na njezinu ramenu pojavi mali bijeli anđeo.

- Hej! Škakljaš me! - rekla je Zara smiješeći se.
- Ma još ću malo, baš ću malo, još i još i još! Volim kad se smiješ djevojčice plaha, znaš?

Zara tužno spusti pogled prema peru koje je držala u ruci i polako sjedne na krevet. Anđeo je šetao po njezinim ramenima, škakljao je svojim perjem po obrazima, letio iznad njezine glave samo kako bi izmamio Zarin osmjeh. Ali ovaj puta nije mu uspjelo. Odjednom Zara progovori:

- Ti si moj anđeo čuvar, je li tako? (Anđeo kimne glavom.)
- Ja sam tvoj anđeo čuvar. Zovem se Rubin. Ja sam svakoga trenutka uz tebe. Sada sam znao da ti je moje prijateljstvo jako potrebno pa sam te odlučio posjetiti.
- Znaš, malo sam tužna. Još sam malena, a ne mogu se igrati i trčati vani kao sva druga djeca. Ja moram ići k liječniku po malene komarce. Voljela bih da mogu kao i ostale djevojčice iz vrtića imati dugu kosu i pletiti si pletenice. Voljela bih da se ponekad ne osjećam umorno i iscrpljeno. Voljela bih se više smijati i igrati se s prijateljima. Mama je rekla da kada sam tužna da ti svaku moju suzu spremiš na svoje krilo i poneseš sa sobom kako bi meni bilo lakše. Je li to stvarno tako? – znatiželjno je upitala Zara.

Anđeo u čudu zastane i dva puta brzo kimne glavom. U tom trenutku djevojčici se zarose oči i iz prekrasnih nebesko plavih očiju počnu padati sjajne suze poput bisera. Rubin brzo sa svoga krila skine svilenu vrećicu i skupi suze u nju.

- Hej, Zara prijateljice mala, nemoj plakati. Ja sam za tebe hrabar i ponijet ću ove tvoje teške suze sa sobom i tvome će srcu biti lakše.

Tada anđeo uzme Zaru za ruku, posjedne ju na svoja krila i uz veliku svjetlost zajedno nestanu. Leteći nebom kroz zvijezde i oblake, anđeo sleti u tajanstvenu Dolinu. Zara siđe s anđelova krila i skoči u mirisnu zelenu travu koja je bila prepuna šarenoga poljskoga cvijeća.

- Dobro došla draga prijateljice! – ponosno je rekao Rubin. - Dobro došla na najljepše mjesto koje si ikada vidjela! Dobro došla u Dolinu suza!
- Dolina suza? Znaš Rubine, ovdje je stvarno prekrasno!

Zarino lice bilo je ozareno, nestala je sva tuga s njezina lica.

- Da, Dolina suza. Ovo je Dolina u kojoj je svako stablo, svaki cvijet i svaka travka zalijevana suzama. Te suze su od vas ljudi. Svatko od vas ima svoga anđela čuvara. Tako ti imaš mene. Svaki anđeo ima zadatak skupljati teške suze svoga čovjeka i donositi ih ovdje u ovaj Biserni zdenac.

Tako su Zara i Rubin šetali Dolinom suza. U Dolini suza sve je prekrasno mirisalo. Znae, nekakav miris svježine, miris nježnosti, iskrenosti, a zrak je bio tako lagan. Lagan kao pero. Zara je disala punim plućima. Anđeo je opet šetao preko njezinih ramena i lebdio oko nje, a ona se smijala iz svega glasa. Škakljao ju je po obrazima, a ona se rumenila od smijeha. Svi anđeli u Dolini suza mogli su uživati u zvuku dječjega smijeha. Šetajući Dolinom, Rubin je Zaru doveo do jednoga stabla na proplanku. Stablo je bilo visoko baš koliko i Zara, a sa proplanka pogled je sezao daleko u prostranstva Doline suza. Ispod malenoga stabla bila je baš takva- malena klupica. Na njoj je nešto pisalo.

- Što tu piše? – upita Zara.
- Ovdje piše moje ime, piše "*Rubin*". Ovdje je moja klupa za odmor. Svaki puta kada tvoje teške suze ostavim u Bisernom zdencu, onda dođem ovdje na odmor. A kada se odmaram, onda znam da si ti sretna i da se smiješiš.
- A čemu služi taj Biserni zdenac?
- Vidiš Zara, anđeli suze skupljaju u Biserni zdenac i svaki anđeo ima svoje stablo ili cvijet koji čuva i zalijeva. Svaka ta biljka je njegov čovjek. Ma znaš, zapravo vi ljudi imate svatko svoju biljku u Dolini suza i tu biljku zalijevate svojim suzama. Vidiš, tako je ovo stablo tvoje Stablo života i jednako je visoko kao i ti. Dođi, sjedni pored mene na klupu. Idemo se odmoriti.
- Znaš Rubine, osjećam se lakše otkako si ponio moje teške suze. Ovdje je tako lijepo i divno miriše. Nisam nigdje na svijetu vidjela više stabala i cvijeća. A niti više anđela...malo sam umorna.
- Nasloni glavu na moje krilo i odmori se. Zaboravi na sve ono što te je umorilo. U mojoj ćeš se Dolini odmoriti.

Zara nasloni glavu na anđelovo krilo i sklopi oči. U tom trenutku djevojčica je usnula. Zapuhao je lagani povjetarac kao znak anđelu da je vrijeme za povratak. Rubin je nježno polegao Zaru na svoje krilo i poletio na Zemlju. Došavši natrag u njezinu sobu, položio ju je u krevet, pokrio i blagoslovio. Šapnuo joj je tiho da će ju i dalje čuvati. Na Zarinu licu mogao se vidjeti zadovoljni osmijeh. Osmijeh je bio znak razgovora s anđelom, jer mala se djeca uvijek u snu smiješe kada razgovaraju sa svojim anđelom čuvarom. Posljednje što je rekao bilo je: „Hvala ti na prekrasnom druženju malena prijateljice. Tvoje stablo dovoljno je izraslo da bi mojoj klupi pružalo hlad. Od sada ćeš se puno više smijati. Tvoje ću osmijehe skupljati i

pretvarati u cvjetove za plodove na tvome stablu. Na tvome licu više neće biti tuge i boli, ono će prštati zdravljem, ti ćeš biti najsretnija djevojčica na svijetu, a ja najponosniji anđeo čuvar u Dolini suza. ”Ispunivši svoj zadatak, Rubin je praćen prekrasnim zlatnožutim zrakama napuštao Zarinu sobu i ispraćen blještavom svjetlošću odjednom nestane.

- Zara! Zara! Zara zlato, budi se. Moraš se ustati.

Djevojčica se probudi iz sna, ustane iz kreveta i ispod prozora ponovno ugleda snježno-bijelo pero. Podigne ga i uz veliki dječji osmijeh stisne pero snažno u ruku i ponese ga sa sobom. Pomislila je: „Anđeli stvarno postoje, jedan me je cijelu noć čuvao!”